

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jalonen, Adrienn; Kettunen, Annastiina

Title: Lukumummit ja -vaarit lasten lukutaidon tukena jo kymmenen vuotta

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Finra ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Jalonen, A., & Kettunen, A. (2021). Lukumummit ja -vaarit lasten lukutaidon tukena jo kymmenen vuotta. *Kielikukko*, 41(4), 2-5. https://finrainfo.fi/wp-content/uploads/2023/02/Kielikukko_4_2021_www.pdf

Adrienn Jalonen, FT,

hankevastaava, Lukumummit ja -vaarit
-hanke, Niilo Mäki Instituutti

Kuva: Lasse Eskola

Annastiina Kettunen, FM,

projektisuunnittelija, Niilo Mäki Instituutti;
kirjoitusviestinnän tuntiopettaja,
Monikielisen akateemisen viestinnän
keskus, Jyväskylän yliopisto

Kuva: Pauli Kettunen

Lukumummit ja -vaarit lasten lukutaidon tukena jo kymmenen vuotta

Niilo Mäki Instituutin Lukumummi ja -vaari -toiminta viettää tänä vuonna juhluvuotta. Vuodesta 2012 asti Lukumummit ja -vaarit ovat käyneet kouluilla lukemassa lasten kanssa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tuella kehitetyssä toiminnassa seniori-ikäiset vapaaehtoiset lukevat koulupäivän aikana koulun tiloissa oppilaiden kanssa kahden kesken. Viikoittaisilla lukutuokioilla luetaan yhdessä sopivantasoista kaunokirjaa ja keskustellaan luetusta. Niilo Mäki Instituutti on luonut tämän tutkimustietoon perustuvan toimintamuodon lukutaidon ja lukemisen tukemiseen. Alusta asti yhteistyökumppanina on toiminut Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL), ja yhteistyö on tiivistynyt entisestään vuonna 2018, jolloin toiminnan ylläpito- ja vakiinnuttamisvaihe käynnistyi. Viimeisen kolmen vuoden aikana MLL:n rekrytoinnin ansiosta vapaaehtoisten määrä on kolminkertaistunut, ja tällä hetkellä vapaaehtoisia on toiminnassa mukana yli 900 ja lapsia noin 3000. Kouluja on mukana toiminnassa ympäri Suomen.

Kuten kaikissa Niilo Mäki Instituutin hankkeissa, myös tässä toiminnassa on kehitetty mallit erilaisiin tarpeisiin ja eri kohderyhmille. Toisessa toimintamallissa Lukumummit ja -vaarit lukevat niiden oppilaiden kanssa, jotka tarvitsevat vahvistusta sujuvaan lukutaitoon ja lukumotivaatioon, ja toisessa suomi toisena kielenä -oppijoiden kanssa keskittyen erityisesti sanavaraston kehityksen tukemiseen. Toimintaan osallistuvat oppilaat ovat alakouluikäisiä.

Asiasanat: lukeminen, lukutaito

Lukumummit ja -vaarit vapaaehtoisina koululla

Lukumummit ja -vaarit saavat ennen toiminnan aloittamista kattavan perehdytyksen lukuteknikoihin ja sanaston tukemiseen. Tämä varmistaa sen, että oppilaat saavat tehokasta ohjausta ja harjoitusta lukutuokioiden aikana niin lukusujuvuuden kuin sanavarastonkin suhteen. Lukumummit ja -vaarit eivät kuitenkaan ole opettajia, ja heidän tärkein tehtävänsä on innostaa lapsia lukemisen pariin ja antaa lukevan aikuisen malli. Vapaaehtoisille ja kouluille on laadittu valmiit materiaalipaketit, joiden avulla varmistetaan toiminnan onnistuminen ja laadukkuus.

Kouluilla tapahtuvan toiminnan lisäksi on kehitetty myös Lukumummi ja -vaari -kerho, jossa seniorit lukevat omalla äidinkielellään lasten kanssa, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Oman äidinkielen kerho on koulupäivän ulkopuolella tapahtuvaa kerhotoimintaa. Kerhossa lapset pääsevät tutustumaan oman kielen kirjoihin ja oppivat uusia sanoja vapaaehtoisten kanssa.

Etälukutuokiot Digilukumummin tai -vaarin johdolla

Maaliskuussa 2020 koronaepidemian alettua Lukumummi ja -vaari -toiminta kouluilla pysäh-

tyi hetkessä. Ikääntyneet ja suurelta osalta riskiryhmään kuuluvat vapaaehtoiset eivät voineet enää toimia kouluilla, ja koordinaattorit joutuivat tekemään nopeita päätöksiä siitä, miten toimintaa voidaan ylläpitää uusissa olosuhteissa. Kun toiminta yllättäen pysähtyi, koordinaattorit pitivät yhteyttä säännöllisesti vapaaehtoisiin ja järjestivät toimintaa ja kokoontumisia etäyhteyksien kautta. Kun tilanne pitkittyi, oli selvää, että toiminnan jatkaminen onnistuu vain toimintaa muuttamalla. Tilanteen ratkaisemiseksi vuonna 2020 kehitettiin uusi etätoiminnan malli ja alettiin kouluttaa Digilukumummeja ja -vaareja.

Etäopetuksen aikana lasten tarve oppimisen tukeen on selvästi lisääntynyt. Tähän tarpeeseen kehitettiin verkkovälitteinen tukijärjestelmä, jotta lasten lukemisharjoittelu olisi poikkeusoloissakin säännöllistä, tuettua ja turvallista. Tarkoituksena oli, ja on edelleen, tarjota tukea ja apua myös poikkeusolosuhteissa ja pitää toiminta käynnissä.

Etätoiminnasta on hyötyä jokaiselle osapuolelle. Se on mahdollista järjestää myös etäopetuksen aikana, ja se on maantieteellisesti vapaa toimintamuoto. Lapset saavat lisää tukea lukemisen harjoitteluun ja samalla harjoitusta digitaalisiin taitoihin. Uusi, verkkovälitteinen ympäristö on lapsille houkutteleva ja motivoiva. Etätoiminnalla pyritään myös ehkäisemään aktiivisten ikäihmisten yksinäisyys ja toimeentuloon jääminen. Tarjoamalla uusia toimintamuotoja pidetään vapaaehtoiset mukana toiminnassa. Mielekkään vapaaehtoistyön tarjoaminen vaikuttaa vapaaehtoisten toimintakykyyn, mahdollistaa sosiaalisia kanssakäymisiä sekä parantaa ikääntyneiden digitaalisia taitoja. Vapaaehtoisille tarjotaan perehdytystä sekä etätoimintaan että sen vaatimiin digitaalisiin taitoihin. Etätoimintaa voi-

Kuva: Miika Pekkarinen

daan hyödyntää myös, mikäli vapaaehtoisella on vaikeuksia liikkumisessa.

Digitaalinen toiminta toteutetaan samaan tapaan kuin koulussa

tapahtuvat lukutuokiot eli luetaan yhdessä kirjoja ja keskustellaan niistä. Suurin ero on siinä, että vapaaehtoinen ei ole fyysisesti paikalla, vaan etäyhteyksien päässä. Etäyhteyteen käytetty sovellus valitaan sen mukaan, mitä koulu on käyttänyt etäopetuksen aikana. Näin sovellus ja sen käyttö ovat lapselle jo ennalta tuttuja. Etätoimintaa voidaan tarjota koulujen lisäksi myös iltapäivällä suoraan kotiin, mikäli se sopii paremmin perheelle. Tekstivaihtoehdot myös monipuolistuvat, sillä verkossa voidaan hyödyntää eri tekstityyppejä, esimerkiksi e-kirjoja, nettikirjoituksia ja blogeja.

Etätoiminnan kehittäminen alkoi syksyllä 2020, ja sitä kokeiltiin pilottiluonteisesti keväällä 2021 muutamalla paikkakunnalla. Syksyllä 2021 tilanne näyttää lupaavalta koulutoiminnan osalta ja osa kouluista on avannut ovensa Lukumummeille ja -vaareille. Monella paikkakunnalla koulutoiminta ei kuitenkaan ole vielä mahdollista, joten etätoimintaa kehitetään ja hyödynnetään myös jatkossa. Lähitulevaisuuden tavoitteemme on saada suurin osa vapaaehtoisista takaisin toiminnan pariin jollain tavalla, joko kouluille lukemaan tai etätoimintaa kokeilemaan.

Kokemuksia toiminnasta – miten koulut hyötyvät?

Lukumummi ja -vaari -toiminnasta on kymmenen vuoden aikana kerätty paljon palautetta toiminnan jokaiselta osapuolelta. Myös koulutuksissa ja vertaistapaamisissa on kuultu vapaaehtoisten omia kokemuksia ja tunteita siitä, miltä tuntuu olla Lukumummi tai Lukuvaari. Kokemukset ja palautteet ovat suurimmalta osin hyvin positiivisia

ja osallistujat pääosin tyytyväisiä. MLL-piirien koordinaattorit kokevat, että Lukumummi ja -vaari -toiminnasta on tullut nopeasti hyvin suosittu ja haluttu vapaaehtoistyön muoto. Toiminta on selkeää ja hyvin suunniteltua. Siihen on helppo tulla mukaan, eikä se vaadi paljon vapaaehtoisilta. Näin ollen Lukumummien ja -vaarien mukaan saanti toimintaan on helppoa, ja tyytyväisistä vapaaehtoisista huolehtiminen on antoisa työ koordinaattoreille.

Vapaaehtoiset saavat toiminnan myötä mielekästä sisältöä arkeensa ja hyvää oloa siitä, että voivat auttaa lapsia. Seniorit kokevat merkityksellisyden tunnetta, kun havaitsevat muutoksen lasten asenteessa ja kehityksen heidän taidoissaan. Vapaaehtoiset ovat hyvin sitoutuneita toimintaan ja pitävät tehtävänsä tärkeänä. Heidän elämänlaatunsa on parantunut vapaaehtoistoiminnan myötä, ja he ovat löytäneet uusia tuttavuuksia elämäänsä. Vapaaehtoisten hyvinvointi ja jaksaminen lisääntyy myös, kun he saavat positiivista palautetta lapsilta tai opettajilta. Vapaaehtoisten palautteet ovat melkein poikkeuksetta hyvin innokkaita ja kertovat vapaaehtoistehtävälle omistautumisesta. Lukumummien ja -vaarien tarinat lasten kanssa käydyistä lukutuokioista lämmittävät mieltä. Monet kertovat, että kouluikänsä jälkeen mieli on koko päivän koholla ja koululta lähdetään hymy huulilla. Vapaaehtoisia innostaa toiminnassa erityisesti lasten kanssa työskentely, lasten auttaminen sekä lukemisen ilosanoman levittäminen. He näkevät myös toi-

Kuva: Miika Pekkarinen

minnan vaikutuksena sen, että heidän oma näkemyksensä avartuu ja he saavat tutustua lapsiin ja nykyiseen koulumaailmaan. Toiminnan myötä sukupolvien välinen vuorovaikutus kehittyy luottamukselliseksi ja lämpimäksi suhteeksi.

Opettajien palautteiden mukaan lukutuokioilla käynti on oppilaille motivoivaa ja mieluista. Lukumummit ja -vaarit mahdollistavat positiivisen ja rauhallisen lukuympäristön,

jossa lapsen ajatuksia ja lukemista kuunnellaan ja lapsi saa ylisukupolvisia kokemuksia. Opettajien kokemuksen mukaan moni oppilas hyötyy kahdenkeskisistä lukutuokioista: luku- ja kuuntelutaito kehittyy, suomen kielen taito kehittyy ja sanavarasto kasvaa. Myös sanojen arvailu lukueksä vähenee. Lukutuokioilla on ollut positiivinen vaikutus myös lasten keskittymiskykyyn, ja toiminta on rohkaissut lukemaan ääneen erilaisia suomenkielisiä tekstejä sekä antanut rohkeutta suulliseen ilmaisuun. Toiminta mahdollistaa lisätuen niille lapsille, joilla on merkittäviä lukemisen sujuvuuden ongelmia, ja toiminta on keskeisen taidon harjoittelemista tukevaa. Pääosin opettajat kokevat roolinsa toiminnassa selkeänä. Myös vanhemmilta on kysytty kokemuksia toiminnasta. Usean vanhemman mielestä lapsen lukutaito on parantunut ja lukemisen mielekkäys lisääntynyt lukutuokioille osallistumisen myötä. Lapsille on muodostunut lisäksi onnistumisen kokemuksia.

Toiminnan vaikuttavuutta tutkittaessa on käynyt ilmi, että pääosin lukutuokioilla käyvät

lapset pitävät Lukumummin tai -vaarin kanssa lukemisesta sekä yhdessä olemisesta. Moni lapsi kokee lukutuokioiden olleen heille hyödyksi. Osa lapsista kokee olevansa lukutuokioiden jälkeen aiempaa parempia lukijoita, ja osa on innoissaan lukemisen oppimisesta. Lapset kokevat oppivansa vapaaehtoisten kanssa lukemaan paremmin sekä ymmärtämään lukemansa. He oppivat myös uusia sanoja.

Lukutuokioiden myötä lasten rohkeus lisääntyy ja he uskaltavat kertoa, jos eivät ymmärrä tarinaa, tai kysyä, jos jotkin sanat ovat heille tuntemattomia. Tutkitusti Lukumummi ja -vaari -toimintaan osallistuneiden S2-oppilaiden suomen kielen sanaston hallintaan liittyvä minäpystyvyys kohosi tilastollisesti merkitsevästi kontrolliryhmään verrattuna. Lisäksi kirjojen lukemisesta nauttiminen lisääntyi. (Kettunen, Pöyliö, Korhonen & Jalonen 2018.) Toimintaan osallistuvat oppilaat saavat siis vahvistusta minäpystyvyyden tunteelleen ja innostusta lisäharjoituksiin kirjojen parissa. Lukutuokiolla on kaiken kaikkiaan positiivinen vaikutus oppilaiden kouluarkeen.

Lapset itse mainitsevat ainakin yhdeksi kehittymisen syyksi sen, että lukutuokiolla he ylipäättänsä lukevat Lukumummin tai -vaarin kanssa. Erilaiset lukutekniikat helpottavat lasten mielestä lukemista ja sitä kautta lisäävät lukumotivaatiota. Lukumummin tai -vaarin kanssa muodostuva luottamuksellinen suhde ja ilmapiiri auttavat lapsia ilmaisemaan itseään vapaasti ja avoimesti. He voivat turvautua aikuisen tukeen, jatkuvaan ohjaukseen ja palautteeseen. Lasten saamat keuhut kasvattavat minäpystyvyyden kokemusta. Toiminta tarjoaa koululaisille kiireettömän, kahdenkeskisen hetken ja huomion aikuiselta kesken koulupäivän. Lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi ja saa positiivista palautetta.

Lasten lukumotivaatioon vaikuttaa kirjan kiinnostavuus. Kun luettava kirja liittyy lasta

kiinnostaviin aihepiireihin, on lukeminen innostavampaa. Lukemaan motivoivat kirjat ovat lasten mukaan yleensä hauskoja tai jännittäviä ja sopivan vaikeita. Tämä huomioidaan toiminnassa niin, että lapsen mielipidettä kysytään kirjan valinnassa. Kun lapset innostuvat lukemisesta lukutuokioiden aikana, he alkavat lukea myös vapaa-ajalla ja käyvät kirjastossa. Luetun ymmärtämisen tukemiseen toiminta antaa tarvittavat puitteet: mahdollisuus keskustella aikuisen kanssa tarinasta ja sen yhdessä pohtiminen auttavat lapsia. Keskustelut lukemisen lomassa ovatkin keskeisenä tekijänä luetun ymmärtämisen tukemisessa. Keskustelujen ja sanaselityksien myötä S2-oppilaiden suomen kielen taito ja sanavarasto kehittyvät, ja he rohkaistuvat käyttämään kieltä enemmän.

Lukumummien ja -vaarien työllä on suuri tarve myös tulevina vuosikymmeninä. SeinäjoKelaisen Lukumummin opettajalta ja oppilaalta saama kiitoskortti tiivistää hyvin toiminnan merkityksen: “Kiitos Lukumummi sinulle! Olit tärkeä aikuinen meille ja odotimme aina lukutunteja. Sinulle oli mukava lukea, ei jännittänyt yhtään. Meidän kaikkien lukutaito on kehittynyt talven mittaan, ja se on myös sinun ansiotasi!”

Luettavaa Lukumummi ja -vaari -toiminnasta:

Helkala, A. 2015. 2.–6. luokan hitaiden lukijoiden lukuharrastuneisuus ja kodin antama tuki lasten ja vanhempien arvioimana. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Karvonen, M. 2014. 2.–6. luokkalaisten kokemuksia Lukumummi ja -vaari -toiminnasta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Kettunen, A., Pöyliö, H., Korhonen, K., & Jalonen, A. 2018. Parilukuinterventtion vaikutus S2-oppilaiden sanaston hallintaan liittyvään minäpystyvyyteen ja lukumotivaatioon. Puheen ja kielen tutkimuksen päivät. Helsinki.

Liljander, L. 2013. Alakouluikäisten lasten käsitykset lukemista motivoivista tekijöistä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Oraluoma, E., Kinnunen, I., Salmi, P., Pöyliö, H. & Aro, M. 2014. Lukumummi ja -vaari -toiminta lukemisen tukena koulussa. NMI-bulletin 24 (4), 59–71.